

SAMLAREN

TIDSKRIFT

FÖR

SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING



NY FÖLJD. ÅRGÅNG 24

1943

UPPSALA 1943

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1943
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB
43603

Verklighetsunderlaget för Gustaf Frödings landsmålsdiktning.

Av Inge Ragnarsson.

Den realistiska dialektlitteraturen fick sina första mera betydande representanter på 1870- och 1880-talen i författare som hallänningen August Bondeson, skåningarna Henrik Wranér och Ernst Ahlgren, smålänningen Alfred Hedenstierna (Sigurd) och norrländskan Alfhild Agrell. Värmland representeras av F. A. Dahlgren, »Fredrek på Ransätt», som 1875 givit ut en liten samling »Viser på varmlandske tongmåle deckta åttå Fredrek på Ransätt». Året därpå följde samme författares »Speller nye viser». Albrekt Segerstedt utgav år 1885 »Nôa sager å paschaser på dalbonnespråke, varmelänske å anre tongemål». 1887 utkom »Nô hört frå Varmlandske Skogsbygda» av Teodor Svartengren.

Denna blomstring får ses mot bakgrunden av det uppsving, som studiet av de nordiska språken fick på 1860-talet genom den nyrättade professuren i nordiska språk vid Uppsala universitet. Den förste innehavaren av professuren, professor Carl Säve, intresserade sig främst för dialekterna, och från hans undervisning utgingo väckande impulser till de akademiska kretsarna. Man började aktivt och metodiskt intressera sig för folkspråket. Studenterna bildade s. k. landsmålsföreningar vid universiteten i Uppsala och Lund. Den första stiftades i Uppsala, där Västgöta nation år 1872 bildade Västgöta nations landsmålsförening. Intresset var livligt, och under de närmaste sex åren tillkommo följande landsmålsföreningar: Östgöta, Sörmland-Närkes, Smålands, Västmanland-Dalarnas, Värmlands, Gotlands, Östra Smålands och Ölands, Norrländska, Bohusläns och Hallands, Upplands, Gästrik-Hälsinglands samt Stockholms. Vid Lunds universitet ombildades 1875 den år 1861 stiftade »Föreningen för Smålands minnen» till Skånska landsmålsföreningen. Dessutom funnos de Öländska och Blekingska landsmålsföreningarna.

Av föreningarnas stadgar framgår vilka uppgifter de sökte fylla. Ett typiskt exempel utgör § 1 i Stadgar för Värmlands landsmålsförening, antagna den 2/4 1874. »Föreningen har till ändamål att dels genom gemensamt, dels genom enskildt arbete af sina ledamöter samla allt som kan bidra till en noggrann kännedom om landsmålen i Värmland och på Dal, såsom dess ordförråd, uttal och talesätt samt ordspråk, folksägnor, visor, plägseder och dylikt.» Genom ett tillägg, antaget den 15/3 1885, bestämdes, att föreningen dessutom skulle »genom föredrag och novelistiska teckningar förvärfva kännedom om allmogens lif och seder». Den 20/1 1874 gjordes ett för landsmålsföreningarna i Uppsala gemensamt uttalande om arbetets planläggning. Där påpekades bl. a., att det

»vid varje sammankomst borde förekomma uppläsningar och uppteckningar av språkprov, helst av kulturhistoriskt innehåll (såsom ordspråk sagor, visor, skrock o. d.)». Till att börja med hölls sammankomster ofta och regelbundet. Medlemsantalet var ganska stort. Om man granskar studentkataloger, medlemslistor och protokoll från sammankomsterna, möter man här och där namnen på personer, som senare skulle göra sig bemärkta som goda landsmålsförfattare och folklivsskildrare. Bland medlemmarna i Skånska landsmålsföreningen i Lund märkes H. O. Wranér. När landsmålsföreningarna i Uppsala hade en stor fest i november 1879, uppträdde bland många andra August Bondeson med uppläsningar på landsmål. Han var enligt Uppsala universitets katalog för höstterminen 1877 den ene av Bohusläns och Hallands landsmålsförenings sekreterare och hade denna termin börjat sina akademiska studier. Bondeson var också under en följd av år ordförande i sin nations landsmålsförening. År 1878, alltså under hans studietid, utkom i Uppsala ett litet häfte »Visor på Åtradalens bygdemål av August Bondeson».

Frågan om Frödings förhållande till landsmålsföreningarna är ganska oklar. Så mycket är visst, att han inte tillhörde Värmlands landsmålsförening. Richard Steffen har meddelat mig: »Att han (Fröding) inte deltagit i denna förenings verksamhet på minsta vis är ganska säkert, i varje fall icke under min tid.» Enligt skaldens kusin, Fru Siri Fröding-Torgny¹, hade Fröding en stark aversion mot att vara med i föreningar. Det fick aldrig vara något tvång. (Att Fröding trots detta var medlem i ett par föreningar, berodde möjligen på att dessa inte krävde ett så aktivt deltagande som landsmålsföreningarna.) Det kan sålunda synas, som om Fröding helt stått utanför landsmålsföreningarnas sfär. Mycket tyder likväl på att han på olika sätt kommit i kontakt med landsmålsföreningarna. Redan i hemmet har Fröding genom sin fader haft möjlighet att lära känna deras arbete. Så finns det t. ex. på Landsmålsarkivet i Uppsala ett brev av följande lydelse från löjtnant Ferdinand Fröding, Gustaf Frödings fader. »Kristinehamn den 27 Oct. 1874. Till Wermlands Landsmålsförening, Uppsala. Härmed öfverlämnas 2^{ne} folkvisor upptecknade i Wermland. Ödmjukeligen Ferdinand Fröding.» Visorna äro både upptecknade och arrangerade av Ferd. Fröding. Ruben G:son Berg påpekar också i sin inledning till Rägglar å paschaser, att skaldens fader skänkt ett par visor och uppger, att visorna hette »Ullevike-vargens dotter och riddaren Turnér» och »I Nordanland». I sanningens intresse vill jag emellertid upplysa, att enligt originalen, som även förvaras på Landsmålsarkivet i Uppsala, äro titlarna »Ulleville Vargens dotter och riddaren Turnér» samt »Ifrån Nordanland». Ligger det kanske en reminiscens av den förstnämnda visan i Gustaf Frödings »Strövtåg i hembygden, III», där det talas om att »här satt Ulva lilla, Vargens dotter . . .»?

Hedda Fröding¹, skaldens syster, har lämnat en liten intressant upplysning. Enligt henne hade Fröding berättat, hur han i Uppsala lagt märke till »en hallänning vid namn Bondeson», som han tyckte var »så utmärkt». Redaktör Mauritz Hellberg¹ karakteriserar också Bondeson som en förträfflig berättare på de landsmålsaftnar, som nationerna anordnade.

¹ Muntligt meddelande.

Gustaf Fröding var alltså inte medlem av sin nations landsmålsförening. Men bland hans vänner och kamrater funnos framstående medlemmar av föreningen. Enligt Uppsala universitets kataloger fungerade som ordförande i Värmlands landsmålsförening v. t. 1878—h. t. 1880 och v. t. 1882—h. t. 1882 Johan Reinhold Alsterlund. (Läsåren 1881, 1883 och 1884 uppges att ämbetsmän ej valts.) Vid den tidigare omnämnda festen, som landsmålsföreningarna anordnade 1879, uppträdde också Alsterlund. Han föredrog ett par visor av Fredrek på Ransätt, »Geftaslusta» och »Skräddern å skomakern». Hellberg berättar i sin bok »Frödingsminnen» om Värmlands nation i Uppsala på Frödings tid. Nationen var delad i två grupper, dels de yngre landsmännen, till vilka Fröding och Hellberg hörde, dels en större grupp av äldre studenter. Denna senare krets, kallad »Domkapitlet», var tongivande i nationen. Hellberg säger om den: »Skulle man angiva något särmärke för domkapitelsmedlemmarna kunde det kanske sägas, att de voro ett slags värmländska nationalister. De voro stolta över sitt landskap, brukade emellanåt liksom lite skrytsamt 'dä varmlandske tongmåle', höllo hårt på gamla traditioner och ville gärna gälla som riktiga kraftkarlar, de där inte gäve efter för några, vilka det vara månede.» Till denna grupp drogs Fröding över. Icke så att han slöt sig till dem, men han idkade umgänge med dem. Deras dryckesseder tilltalade nog också Fröding. Hellberg har vid samtal meddelat, att en av de främsta ledamöterna i »Domkapitlet» just var J. R. Alsterlund. Spår av detta umgänge kan påvisas i Gustaf Frödings författarskap, men mera därom längre fram. Ytterligare några i Frödings umgängeskrets, däribland Richard Steffen, tillhörde Värmlands landsmålsförening.

Att Fröding alltså inte var medlem av landsmålsföreningen är ett faktum; det kan vara svårare att bilda sig en uppfattning om huruvida han var intresserad av folkloristisk forskning. Det finns en hel del som talar för att han var det. Detta framgår särskilt av Frödings brevväxling med Richard Steffen. Den senare hade bett om upplysningar om ordet »låt». Fröding kan inte meddela så mycket. Han säger, att uttrycket »låt» i synnerhet användes »om sång och hornklang från vallhjon. 'Vallarelåt' är således ett erkänt riktigt uttryck, under det att 'låt' icke egentligen passar för de flesta af de andra styckena i min bok». Han har likväl en svag misstanke om att »låt» även begagnas om »folkmelodier från berg- och skogstrakter» och i så fall, menar han, »torde ordet passa för de balladartade vermlandsvisorna hos mig och Dahlgren — alltid med förutsättning att de sjungas». Steffen hade även bett Fröding meddela de folklåtar, han kände till. Fröding erinrar sig bara ett par vistumpar från sin barndom, som han anför. En del tongångar ur dessa säger sig Fröding ha begagnat i sina låtar, »naturligtvis omsatta i nya former». »Det är annars synd», fortsätter Fröding, »att alla gamla ammor äro döda och begrafna — de kunde nog meddela åtskilligt. — Jag menar här icke folkvisor i den vanliga stilen — utan sådana der bygdetrallar och slikt. Ämnet tör i alla fall förtjena en undersökning och du är rätte mannen. Riktigt gamla käringar torde vara de bästa källorna.» Frödings intresse för saken kommer tydligt fram i det P. S., som avslutar brevet till Steffen. »Ifall du ämnar taga 'låtstudiet' på allvar, skall jag försöka minna mig på de der gamla slagdängorna och äfven försöka leta bland

mina käringbekanta, om icke möjligtvis någon kunde ha något att meddela. Skrif en gång till mig om dessa saker hvilka intressera äfven mig.» Att Fröding inte endast tillfälligt hyst intresse för »låtforskning» visas av att han i ett brev till Steffen tre år senare, i mars 1894, skriver: »Jag sänder med en 'låt' från Brunskog, den förefaller mig att vara äkta.» Det synes mig av det ovan anförda framgå, att Fröding varit ganska intresserad av folkloristik. Richard Steffen har hösten 1941 i brev till författaren av denna uppsats som svar på en förfrågan angående Frödings förhållande till landsmålsföreningarna även yttrat: »Att han icke intresserat sig för folkloristiken såsom vetenskap är också visst.» Steffens uttalande, som inte närmare motiveras, jävar inte mitt påstående att Fröding hyst ett ganska livligt intresse för folklore. Det primära inom folkloristiken är ju själva intresset för och tillvaratagandet av yttringar av folkliga föreställningar och former. Det vetenskapliga bearbetandet kommer i andra hand. Fröding var inte oberörd av de idéer och tankar, som rörde sig i universitetsstaden under hans vistelse där. Samvaron med radikala studentkamrater och hans medlemsskap i Verdandi gav impulserna till hans politiska liberalism som ju också framträder på några ställen i hans diktning. Man torde ha rätt att antaga, att umgänget med landsmålsintresserade nationskamrater inte oväsentligt bidragit till att länka in Frödings fantasi på landsmålsdiktningens område.

Bandet mellan Gustaf Fröding och hans värmändska hembygd och dess språk knöts starkt från första början. Redan under de första barnåren mottog han bestående intryck av visor, som han hörde sjungas. Fröding berättar själv därom i sin uppsats om Fredrek på Ransätt. »Å bremsen han for te Permess en gang', den lustiga visan om brömsens hemfärd till Tösse från marknaden i Karlstad var säkert en af de första låtar, som ljödo i mina öron, sjungna i begynnelsen av 60-talet af mina första kvinnliga vårderskor — Kajsa, min amma, Lotta, vår barnpiga, eller någon annan bygdens dotter från Alsterstrakten. Den var redan då lika klassisk och hemmastadd på värmändsjäntornas läppar som 'Gullman i föle' (Gullmanig fåle) och 'Alonzo den tappre så kallades han'. Men även under de år Frödings föräldrar bodde i Kristinehamn hade Gustaf ofta tillfälle att närmare lära känna folket i den trakt, där han tillbragt sina första fem år. Gustaf Frödings farmor bodde nämligen som änka på egendomen Gunnerud utanför Karlstad, inte långt från Alster. Ferdinand Frödings barn voro alltid välkomna till Gunnerud. Gustaf vistades långa tider, såväl sommar som vinter, hos farmodern. Hon var emellertid sjuklig och nervös och var i synnerhet mycket känslig för ljud. Barnen Fröding fingo därför för att inte störa mest hålla till utomhus. Deras huvudsakliga umgänge kom att bestå av tjänstefolket samt lekkamrater och bekanta bland traktens folk. Bland lekkamraterna fanns en gosse, som svenska folket senare skulle lära känna som Lelle Kal-Johan. Man kunde kanske ha trott, att »herrskaapsbarnen» skulle ha hållit sig för fina för att umgås med det enkla folket. Men något sådant låg inte för barnen Fröding, och särskilt Gustaf hade lätt för att umgås med enkla människor. Enligt Hellberg¹ var Gustaf aldrig högdragen utan hade över huvud taget mycket lätt att finna sig tillrätta med personer, som

¹ Muntligt meddelande.

intogo en lägre social ställning. Härtill bidrog att Gustaf redan som barn vande sig att tala bygdens språk. Hedda Fröding¹ har uppgivit, att föräldrarna och äldsta dottern, Cecilia, talade riksspråk. »Men Mathilda, Gustaf och jag talade värmländska. Det kom inte ifråga att vi talade annat än värmländska, både med folk och sinsemellan.» Siri Fröding-Torgny¹ omtalar, att Gustaf Fröding gärna talade värmländska, och att han talade »ett briljant landsmål». Enligt Hellberg¹ gjorde Fröding inga ansträngningar för att tala riksspråk, och han bibehöll ständigt en stark värmländsk brytning.

Höstterminen 1875 inskrevs Fröding i läroverket i Karlstad. Det kan i förbigående nämnas, att han nu för första gången träffade Mauritz Hellberg. De blevo klasskamrater och samtidigt vänner för livet. Från denna tid möter man de första proven på Frödings färdigheter i landsmålet. Det är i breven han skrev till Hellberg. I flertalet av dem finns det alltid någon vändning på värmländska. Än är det enstaka dialektord av särskilt målände karaktär, än avslutas ett resonemang med en slutkläm på värmländska. Men vid denna tid kunde inte Frödings skolkamrater i honom ana den blivande diktaren. Till deras kännedom kommo endast ett par mindre dikter. Och i den litterära föreningen vid läroverket, Brage, där även Fröding var medlem, gjorde han sig föga bemärkt. Hedda Fröding¹ har omtalat, att det väckte stor förvåning i familjen, då man fick veta, att Gustaf tillhörde Brage. Man undrade, om han skrev vers. Nej, jag skriver bara prosa, blev svaret. Hellberg förmodar, att hans bidrag inskränkte sig till någon vanlig kria. När sedan Fröding 1880 blivit student och inskrivits vid Uppsala universitet, började han visserligen odla sin skaldebegåvning, men varken kamratkretsen eller hans närmaste väntade sig så mycket av det. Så berättar t. ex. Hedda Fröding¹ att då hon en gång, troligen år 1883, var hemma på ferier, hade modern talat om, att hon och Gustaf hade verskrig med varandra om realism och romantik. Skriver Gustaf vers? hade Hedda frågat. Ja, han skriver riktigt bra vers, blev moderns svar.

I början av denna uppsats nämndes Frödings föregångare inom värmländsk landsmålsdiktning, Dahlgren och Svartengren. Att Dahlgren betytt mycket för utvecklingen av Frödings landsmålsdiktning är ju allmänt känt. Fröding själv säger i ett brev till den norske pastorn Halfdan Möller: »— — — Ni bör ta 'Fredrek på Ransätt', min föregångare och öfverman med för att fullständigare förstå och belysa mitt värmländska författarskap — — —.»

Hellberg menar också, att det varit Dahlgren, som brutit vägen för Frödings landsmålsdiktning. Att Fröding var mycket intresserad av Dahlgren bestyrkes även av Hedda Fröding¹, som meddelat, att »Gustaf tyckte mycket om Fredrek på Ransätt», och att han ofta kom med något citat från honom. Han brukade också ibland läsa upp någon bit av Dahlgren.

I ett tillägg till uppsatsen om Fredrek på Ransätt skrev Fröding 1910: »Dessutom må erinras om en mellan mig och Dahlgren stående värmländsk landsmålsförfattare, Teodor Svartengren, hvilken ehuru påverkad af Dahlgren, väl är den egentlige uppfinnaren af prosaberättelsen på värm-

¹ Muntligt meddelande.

ländskt landsmål och väl såsom bättre kunnig torde skrivit denna prosa bättre än jag. Hans lilla samling bär titeln 'Nô hört' och till denna hänvisas de som önska veta, hvarifrån mina landsmålsdikter på vers och prosa egentligen härleda sig.» Angående Svartengrens biografi har det inte lyckats mig att få veta något utöver de upplysningar, som Svartengren själv lämnat i Värmlands nations inskrivningsmatrikel. Han föddes år 1853 i Gräsmarks socken, Värmland. Efter studentexamen inskrevs hans höstterminen 1874 vid Uppsala universitet. Att döma av studentkatalogen tillbringade Svartengren endast denna termin i Uppsala. Mauritz Hellberg har meddelat mig, att Svartengren redan som skolpojke började skriva landsmålshistorier. Han brukade läsa upp dem för sina kamrater. Den i »Nô hört» ingående berättelsen om »Olas besök på harrgåln» skrev Svartengren sålunda under skoltiden. Svartengrens litterära produktion erbjuder ett visst intresse även bortsett från den betydelse den haft för Fröding. Den hänger nämligen nära samman med de tidigare omtalade landsmålsföreningarnas arbete. I Värmlands landsmålsförenings kvarlåtenskap på Landsmålsarkivet i Uppsala har jag påträffat originalen till två prosastycken, som ingå i »Nô hört». De äro handskrivna och att döma av en datering med rödpenna ha de kommit föreningen till handa i oktober 1874. Det ena heter »Ol Olsas besök på harrgåln, berättadt af honom sjelf för grannar och vänner», och det andra har till rubrik »Nisch'es på Tufva besök hos Katrina på Nypa for atgärsel». Inom parentes anges att den senare historien är »Dialekt från gränsen af Nordmarks och Jösse härader, Eda S:n». Den första historien återfinnes i Nô hört under rubriken »Olas besök på harrgåln». Om man jämför de båda versionerna, finner man att de äro så gott som ordagrant lika. Det är tydligt, att författaren utan vidare tagit med historien i den tryckta samlingen. När man läser »Olas besök på harrgåln» påminner man sig, att även Fröding skildrat ett herrgårdsbesök. Det är tydligt, att det existerar ett samband, även om utformningen är olika. Och man instämmer gärna i Ruben G:son Bergs yttrande: »— — — motsättningen mellan uppfattningen hos den beundrande och tacksamma Ola i Svartengrens 'Olas besök på harrgåln' och Nils Uttermans hånfulla och inbitna förakt för herrgårdsfolket verkar nästan avsiktlig.» Man kan jämföra andra stycken i Nô hört med flera av Frödings prosabitar på landsmål och finna större eller mindre likheter. Det torde inte vara alltför djärvt att antaga att Svartengren stått Värmlands landsmålsförening ganska nära under den termin han vistades i Uppsala, och att detta inte varit utan betydelse för tillkomsten av hans lilla häfte landsmålsbitar. Om man tänker på Frödings yttrande om Svartengren som hans egentlige föregångare, skulle man här kunna tala om ett indirekt inflytande från landsmålskretsar på Frödings författarskap.

Personerna i Frödings dikter och prosabitar på landsmål präglas som bekant av stor realism. De verka tagna ur livet. De äro heller i många fall inga skrivbordsfantasier utan vila, som vi strax skola se, på ett mycket starkt verklighetsunderlag. Fröding hade också ett par egenskaper som kom honom väl till pass, då han skulle skildra verkligheten: en god iakttagelseförmåga och en stor färdighet i att imitera personer han sett. Fröding var, skulle man kunna säga, en lyssnare. Detta karaktärsdrag visade sig redan i barndomen under umgänget med lekkamraterna. Gustaf

ville helst leka stillsamma lekar och allra mest tyckte han om att lyssna på folk som berättade. Siri Fröding-Torgny¹ har berättat, hur hon och Gustaf gingo i den skola, som farmodern låtit inrätta på Gunnerud för de underlydandes barn. Men det blev inte så mycket bevänt med lärdomen för Siri och Gustaf. De sutto hellre inne hos lärarinnans moder och lyssnade till vad hon hade att berätta. Och eftersom det var änkefru Frödings skola och hennes barnbarn, var det ingen som skvallrade. Vad Fröding sedan hörde av trädgårdsmästare Fax, Skräddar-Erik, rättaren Anders Jansson och andra fastnade i hans minne och återkom i hans diktning på landsmål. Därvid hade Fröding stor hjälp av sin utomordentliga härmningsförmåga. Siri Fröding-Torgny¹ har omtalat, att »Gustaf hade en rent ohygglig förmåga att härma folk. Han kunde komma ihåg den allra minsta nyans av allt vad han såg. När han stod och iakttog folk, hade han med ett kast på huvudet hela situationen klar för sig.»

När det gäller verklighetsunderlaget till Frödings landsmålsdiktning, har han själv gett vissa upplysningar. »D'å int ja sôm ha hett på allt, utta ja ha hört då mäst tå ann fôlk, men ja ha satt ihopp'et, satt då skull gå an i Kallstatinga», säger Fröding i »Förola» till »Boka numra ett» av Rägglar å paschaser. Ett liknande uttalande har han gjort i det tidigare citerade brevet till Halfdan Möller, där han skriver: »Jag har liksom diktat endast i andra hand, i det jag försökt tänka mig hur en verklig man af folket, en alldeles bestämd person, med hvilken jag under ett par år dagligen samtalat skulle berätta en historia.» Detta brev kommenteras av Berg, som frågar: »Har Fröding menat Anders Jansson?» Enligt vad Hedda Fröding upplyst mig, är det Anders Jansson, som här åsyftas. Att Fröding själv satt stort värde på denne visas av den dedikation, varmed han inleder första delen av Rägglar å paschaser: »Min goe vän, Annersch Jansa i Bråtane, Brónske, tillägner ja diss här rægglan å paschasan te tack för all di gla stunner ja hatt tå hanses berättningsskônst. Boen.» Denne Anders Jansson var rättare på Slorudsborg hos Mathilda Fröding, men inköpte sedan egendomen Bråtarne i Brunskog. Han hade tidigare varit rättare på Gunnerud under engelsmannen Mathews Fidley. Där hade Mathilda och även Gustaf lärt känna honom. Rättaren var en utmärkt berättare och hade ett glatt och friskt humör. Gustaf Fröding och Anders Jansson voro de bästa vänner.² Man får en god föreställning om det naturliga och otvungna förhållande, som rådde mellan Fröding och rättaren, om man läser Frödings kåseri »Mitt lantmansliv». Den man, som där kallas Larsson, är Anders Jansson. I förbigående vill jag nämna, att en av de historier, Larsson berättar där, återfinnes i den första krönika Fröding fick införd i Karlstads-Tidningen, den 24 oktober 1885.

I det tidigare omtalade »Förolet» säger Fröding, att Annersch Jansa berättat för honom om »Skenerkutt». Denne förekommer i dikten »Gamle Strutt å Skenerkutt», som handlar om en man, som för att vinna sin brud sprang ikapp med en häst. Enligt vad Hedda Fröding meddelat, har denna händelse verkligen ägt rum; mannen hette egentligen Skenerpytt, men Fröding ändrade namnet för rimmets skull. Men Anders Janssons berättarkonst har givit uppslaget till flera av Frödings historier. »Pluggen»

¹ Muntligt meddelande.

² Uppgifterna om Anders Jansson enl. muntl. meddel. av Hedda Fröding.

hör dit, likaså »Svampinjoner». Det är Annersch Jansa, som är berättaren i den senare. Det lilla stycket om »Lerpiper» är också troligen efter honom.

Siri Fröding-Torgny förmodar, att det finns ett verklighetsunderlag för alla Frödings räggler å paschaser. Det har inte lyckats mig att utröna, om så är förhållandet, men ingenting talar emot detta antagande. Utöver redan nämnda exempel vill jag anföra ytterligare några. Hedda Fröding har berättat, att »Å jasså må då?» bygger på en episod från Göteborg. Mathilda Fröding var en tid elev vid Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg. Då infördes en dag till sjukhuset en verkstadsarbetare vid namn Winkvist. Han var illa tilltygad, men tog det hela mycket lugnt och sade bara Jasså. Den historien berättade Mathilda sedan för Gustaf, som med känt resultat satte värmländsk prägel på den. Den fint psykologiska och av djup inlevelse präglade historien om »Gamle Johannes», — Frödings mästareberättelse i Rägglar å paschaser har Olle Holmberg kallat den — som inte fick vara i fred med sin konstskicklighet och sin yrkesstolthet utan jämt var utsatt för små trakasserier, går också i viss mån tillbaka på verkligheten. Fröding skildrar, hur Johannes plågoandar retades med honom endast för att få höra honom säga »Gär't, gär't!». Det sistnämnda draget har sin motsvarighet i verkligheten. Enligt Hedda Fröding fanns det på Gunnerud en gammal snickare, som hette Jon. Han gjorde bl. a. en gång en kälke åt den lille Gustaf. Jon hade som ett stående uttryck »Gär't, gär't». Emilia Fröding, Gustaf Frödings mor, brukade ofta säga som ett stäv »Gär't, gär't, sa Jon». Man kan jämföra slutet av historien om Gamle Johannes: »Nu ä allt gamle Johannes dö, men än i da har di mang hikstorian öm'en å når d'ä nön, sôm kommer å gär sä stor å dålier ner nô, sôm ä bra gjort, ha då blitt än sôm ett stäv te säj: 'gär't, gär't, sa gamle Johannes'.» Den olycklige prästen Bodenius hette i verkligheten Emanuel Branzell och var bror till Gustaf Frödings farmor. Han verkade uppe i Finnskogarna och utförde där en stor kulturgärning i obygdén. Då han kom dit, funnos varken kyrka eller kyrkböcker. Han byggde Södra Finnskogas kyrka. Berättelsen om den svåra tandvärken, som tvingade honom att söka lindring i brännvinet, är autentisk. Under sin sista tid bodde Branzell inackorderad i Skärmnäs i Brunskog. Enligt Hellberg »hyste Gustaf Fröding alltid en viss sympati och beundran för den ståtliga 'Malle' trots hans förfall». I det politiska kåseriet »Ett dommkapittel» bygger Fröding på reminiscenser från sin studenttid i Uppsala. Kåseriet inledes med följande ord: »'Di kaller dôm dommkapittel, å jaggu ä di domme', sa gamle Petter i Hôvalt i vala, å sannt sa'n, å rätt hadd'en.» Just dessa inledningsord gå, enligt vad Hellberg meddelat mig, tillbaka på en historia, som den tidigare nämnde J. R. Alsterlund, medlem av det s. k. Domkapitlet i Värmlands nation, brukade berätta. Det var en gång en bonde, som hos Karlstads domkapitel besvärat sig över en sak, och då han fått avslag, lär han ha sagt: »Di kaller dôm domkapitle, å jaggu ä di domme.» Till yttermera visso kan omtalas, att Alsterlund i kamratkretsen kallades »Petter i Hovalt».

»Erksôn» i historien om »Erksôns svin» var en släkting till Fröding, Carl Warodell, som bodde i Fagerås. Fröding ville av hänsyn till släktingen inte gärna ta med denna historia i sin samling. Den lär dock inte ha varit likadan i verkligheten, utan Fröding har gjort om den ganska betydligt. I detta sammanhang är det kanske lämpligt att också säga ett par ord

om den roliga paschasan »Komöte». Den har en ganska lustig tillkomst-historia. Det var då Fröding vistades i Mangskog år 1893. Det skulle bli ett stort kreatursmöte vid kyrkan. Siri Fröding ville ha Gustaf Fröding med dit för att se på »utställningen». Men han ville inte. Då hon efteråt berättade om vad hon hade sett, hörde Fröding intresserat på, och ett par dagar senare stod krönikan »Komöte» att läsa i Karlstads-Tidningen. Fröding lär ha haft mycket roligt, då Siri Fröding undrat vem av dem som egentligen var krönikör i tidningen. Den ovan nämnde Carl Warodell hade varit i Amerika några år och han brukade ibland berätta om sina och andras upplevelser där. Gustaf Fröding var mycket road av att höra på, och Siri Fröding-Torgny tror, att dessa berättelser gav uppslaget till Frödings historier om Mister Johansson. Men det finns också den möjligheten, att Fröding fått uppslaget till Mister Johanssons skrivelser på annat håll. Under åren 1882—1884 utgavs i Sverige en tidning, Svensk folktidning, vars innehåll till stor del bestod av svenska folksagor, bygdemålshistorier och skämtbitar. Både Ernst Ahlgren, August Bondeson och Henrik Wranér ha lämnat bidrag till tidningen. Fröding har, såvitt jag kunnat finna, ej skrivit något i den. Även om bevis saknas, kan man ju tänka sig att Fröding tillhört Svensk folktidnings läsekrets, och i så fall kan han ha observerat ett bidrag i numret för den 17 februari 1882. Det föregives vara »ett brev från en flicka i Chicago till hennes fästman i Stockholm». Brevet har onekligen vissa likheter både med Mister Johanssons Farväll och hans senare brev såväl till stil som innehåll. Engelska och andra främmande ord, stavade på ett förvrängt sätt, inblandas här och var. Ett gemensamt drag är också att brevskrivarna tala om hur oförstånliga och illa behandlade de voro i gamla »Sveden», och hur de först i Amerika rönt full uppskattning. Som en intressant omständighet kan nämnas, att både i brevet från flickan i Chicago och i Mister Johanssons brev göras allusioner på Fritjofs saga. I detta sammanhang kan som ett prov på Frödings humor omtalas, att i det exemplar av Guitarr och dragharmonika, som Fröding gav sin kusin Siri, står följande dedikation: »Te fröken Sigri på Öjervik ifrå hennasses ödmjuke tjänare Mister Johansson, Miskigan, Nordre Amerka.»

Bland Frödings berättelser på landsmål märkes »Rot-Johan». Fröding hade många tillfällen att på nära håll se den olycklige Rot-Johans likar. Sådana personer voro inte ovanliga på den tiden; en fanns i Mangskogs prästgård, en på Öjervik (denna gård ägdes av Bengt Fröding, Siri Frödings fader), och en vistades på Slorudsborg hos Mathilda Fröding.¹ Den som hade sitt tillhåll hos pastor Warodells i Mangskog hette Gryt-Nisch och var dövstum. Han figurerar i »Julafta i harrgårlsköke». Hans lyte omtalas också där: »Han hadd vör döv å stum i all si ti å va rotkär unner harrgårln.» »Julafta i harrgårlsköke» går i vissa avseenden tillbaka på reminiscenser från julaftonen i Mangskogs prästgård 1888. Den bygger också på minnen från Slorudsborg. Den dråpliga skildringen av 'Herr Agusts' utseende ger en bild av Fröding själv: »Tocker där vell allti skøj mä öss ulärt fölck, men jaggu ä di kopstøller sjöl. Herr Agust te exempel mä si lang näs å näsknipögera å den huki, dåli skrötten sin va just int all varst grann å nock ha ja mang ganger stått bål mä knuta å grin ôt'en.» (Man

¹ Muntligt meddelande av Siri Fröding-Torgny.

torde erinra sig att Fröding ofta använde pseudonymen Agust Kallsson.) Episoden i samma historia med grötrimmet om köksans ben »Den här gröten ä gjord tå gryn å int tå sten, / men jaggu ä'n tjöcker än köksas ben» har Fröding rentav plagierat. Enligt Hedda Fröding tilldrog sig händelsen hos en bekant till Cecilia Fröding nere på Dal. Det var en av drängarna, som var den lycklige rimmaren, och Cecilia berättade det för Gustaf. Den uppslupna dikten om »Jäntanes friarfal» syftar på en händelse, som tilldrog sig, då Fröding bodde i Mangskogs prästgård.¹ Dottern i huset, Ulla Warodell, som f. ö. är en av de »tre trallande jäntorna», skulle tillsammans med en kamrat företaga en fotvandring i Fryksdalen. Gustaf retades med dem och menade, att de skulle ut på friarfärd. Då de återkommo, läste han upp för dem den dikt han skrivit om deras eskapader. Huvudpersonen i dikten »Den främmate jänta» var fästmö till en av Frödings kamrater på Karlstads-Tidningens redaktion. Den kända gestalten Anna Lek däremot är troligen en fantasifigur. »Harrgårstösa i äppelapla» har nog haft någon av småflickorna på Berga till förebild. Angående Nils Utterman har det inte lyckats mig att få reda på mer än att hans förebild troligen var från Mangskog. Doktor Hallidajs motsvarighet i verkligheten lär ha varit en doktor Piscator i Sunne. Till »En som var langhört å högtänkt» har Fröding möjligen fått uppslaget från något brottmål, där han varit referent. Om »Gamle grevinna på Gampertin» säger Fröding själv, att »den nästan helt och hållet är byggd på folksägner om en gammal värmländsk högadlig dam — — — överstinnan von Gerdten på Apertin, född grevinna Lövenhjem». Historierna med bruksinteriorer, t. ex. »Bolaggsvinsta», stamma troligen från Stöpafors eller Rottneros (båda i Fryksdalen), som ännu på Frödings tid hade bruk, som voro igång. Fröding vistades ofta under somrarna hos brukspatron Pettersons på Stöpafors. Historien om »Rammelbuljången i Backa» slutligen har Fröding antagligen byggt upp på reminiscenser från olika bondkalas, som han deltagit i. I samband härmed kan det ha sitt intresse att veta hur Fröding reagerade inför dylika tillställningar. Siri Fröding-Torgny² berättar: »Då Gustaf var borta på ett kalas eller något liknande, var han absolut tyst. Han teg som en mur och stod bara och studerade folket. Han såg ut att ha hjälplöst tråkigt. Men dagen därpå! Då kunde han berätta om vad han sett, och han hade sett allt. Därför var det alltid roligast efter kalasen.»

Ytterligare ett exempel på verklighetsunderlaget i Frödings landsmålsdiktning förtjänar framhållas. Det gäller ortnamnen, lokaliseringen av händelserna i dikterna och prosastyckena. Härom säger Landquist: »Och som en hembygdens äkta son nämnde poeten nästan alltid ställena och personerna vid namn, som om det vore självklart att åhörarna kände dem och samtliga voro barnfödda där.» Jag vill anföra några exempel på verkliga ortnamn i Frödings landsmålsdiktning. »Västre Bogen» i »Gamle Strutt å Skenerkutt» är tydligen identiskt med Bogen, den socken i Jösse härad, där prästen Bodenius verkade. »Löcka» i samma dikt är enligt vad jag funnit på Ortnamnsarkivet ett vanligt ortnamn i Brunskog. Ortnamnet »Vinterstabröten» i »Eriksöns svin» hänger väl samman med Vinterstan, som är en gård under Brunskog vid sjön Värmeln. I »Fleck-

¹ Muntligt meddelande av Siri Fröding-Torgny.

² Muntligt meddelande.

Fredrek» talas det om »Väst-Tomta-Britta»; Väst-Tomta ligger i Brunskogs socken. »Gösthultsmon» är avlett av Göstahult, en gård i Östra Fågelviks socken i närheten av Gunnerud. »Hövalt» är detsamma som Högvalta, en ort ej långt från Brunskog. Det är onödigt att längre fortsätta denna uppräknig; jag vill endast peka på dikten »Jäntanes frierfal», som är ett talande exempel på Frödings användande av verkliga värm-ländska ortnamn.

Av det ovanstående framgår tydligt i hur hög grad Frödings landsmålsdiktning är fotad på verklighetens grund. Man ser hur Fröding ur livet självt hämtat sina gestalter och deras öden. Men han har inte nöjt sig med blotta återgivandet, utan han har »satt ihopp'et, s'att då skull pass bra», som Annersch Jansa uttryckt det. Det verklighetstroga återgivandet har inte varit det viktigaste, kravet på konstnärlighet har varit utslagsgivande. Verkligheten har fått ge impulserna och uppslagen, men den konstnärliga utformningen av materialet har skett självständigt. Fröding har tagit en bit här och en bit där ur verkligheten och fogat ihop det hela till ett konstfärdigt och fulländat pussel. Och det har skett med inspiration och inlevelse. Både Hedda Fröding och Siri Fröding-Torgny ha också uppgivit, att Fröding var mycket road av sina landsmålsskriverier.
